

JEZIK HRVATSKOGLAGOLJSKIH TISKANIH BREVIJARA

Ivan Jurčević, JEZIK HRVATSKOGLAGOLJSKIH TISKANIH BREVIJARA,

(Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Osijek 2002.)

Ivan Jurčević, docent za staroslavenski jezik na Pedagoškom fakultetu u Osijeku, prvi put se ozbiljnije predstavio znanstvenoj i stručnoj javnosti svojom knjigom *Problem funkcije determiniranih i indeterminiranih glagola kretanja u staroslavenskom i crkvenoslavenskom jeziku hrvatske redakcije* (HFD, Zagreb 1990). Sada se predstavlja novom, koja je nastala na temelju njegove doktorske disertacije, a istražuje jezik tiskanih hrvatskoglagoljskih brevijara.

Knjiga ima ova poglavlja: Uvod (10 - 22), Grafija (23 - 44), Glasovi (45 - 93), Oblici (94 - 191), Leksik (192 - 200), Zaključak (201 - 203), Literatura (204 - 214), Slikovni prilozi (215 - 219).

Korpus na kojem je autor istraživao čine najstariji tiskani hrvatskoglagoljski brevijar iz 1491. tzv. Kosinjski, zatim Baromićev brevijar iz 1493., tiskan u Veneciji, i Brozićev iz 1563., također tiskan u Veneciji. Dakle obuhvaćena su sva tri glagoljska misala, koji zajedno imaju oko 1500 listova, pa je razumljivo da je autor morao odabrati dijelove na kojima će istraživati, tim više što se odlučio da svoje tvrdnje osnažuje preciznim brojkama. Odlučio se za cijeli psaltir i za dijelove sanktorala jer su psaltirski tekstovi prijevod s grčkoga, a sanktorski su mlađi i prijevod su s

latinskoga. Korpus je zanimljiv i stoga što se Brozićev brevijar uzima kao završetak hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika i što se obično piše da je on zapravo drugo izdanje Baromićeva brevijara.

Autor se dobro upoznao i s korpusom i s literaturom koja može pomoći kada takav korpus istražujete pa nam zgusnuto iznosi povijest istraživanja svakoga od njih. U tom opisu Brozićev brevijar naziva inkunabulom (na str. 19.), a uobičajeno je da inkunabulama zovemo samo knjige tiskane do 1500. Ima doduše i onih koji inkunabulama nazivaju i knjige tiskane kasnije, ali takva su određenja slabije poznata, pa ako se njima služimo, treba to posebno obrazložiti. Jurčević je posebno izdvojio ona istraživanja koja su pridonijela poznavanju jezika tiskanih brevijara iz čega se vidi da je takvih radova jako malo i da je doista bilo potrebno opsežnije istraživanje kavo je Jurčevićevo. Autor se dobro pripremio za taj posao i dobro ga izveo. Sve svoje tvrdnje bogato oprimjeruje i u prezentiranju rezultata služi se funkcionalno napravljenim tablicama koje čitatelju jako pomažu u razumijevanju kadšto vrlo zapletenih odnosa. Brojčani podaci koje nudi daju uvjerljivost njegovim zaključcima i pomoći će budućim istraživačima.

Naravno, kao i u drugim sličnim radovima i ovdje se operira 'jezičnim sitnicama', pojedinostima koje su laiku malo zanimljive, a stručnjaku su važne. U poglavlju o grafiji posebno se minuciozno obrađuju jerovi i jat. Pokazuje se velika dosljednost u bilježenju na kraju riječi (pritom je štapić gotovo redovito rješenje) s tim da je napuštanje te konzervativne pisarske prakse vidljivije u psaltiru Kosinjskoga brevijara. Baromićev je brevijar konzervativan i u bilježenju jata (tek je svaki četvrti zamijenjen) dok u Kosinjskom nešto češće dolaze grafemi za refleks, nego sam jat. Kada iz grafije iščitava glasovnu stvarnost, Jurčević primjećuje da je u sanktoralskim tekstovima ikaviziranje znatno češće nego u psaltirskim jer 'u sanktoralu nalazimo i homilije, i životopise svetaca, i legende, molitve, dakle tekstove u koje neusporedivo lakše mogao prodrijeti utjecaj priređivačeva govora ili govora sredine u kojoj je tekst nastao ili one kojoj je bio namijenjen' (64). Ipak, ekavski refleks je češći u korijenskim morfemima od ikavskoga, i ta je premoć izrazitija u Baromićevu, nego u Kosinjskom.

Morfološka ravan naravno najbolje čuva staroslavensku normu, ali ni kroatizacija nije zanemariva, što se očituje u velikom bogatstvu imeničkih morfema, u pojedinim padežima i ukupno. U mnoštvu navedenih primjera poneki se ne nalaze na pravom mjestu. Tako npr. navodeći primjere za instrumental množine imenica muškoga roda autor navodi pod morfemom *-mi* i primjere *među vulnami* i *među vlnami* (104) koji su očito omaškom preselili iz

ženskoga roda i morfema - *ami*. Na str. 109. pod morfemom *-ju* odreda su navedeni primjeri koji imaju morfem - *iju* : *milostiju*, *svetlostiju*, *lastiju* itd. Inače, i u tom dijelu Jurčević nudi puno vrlo zanimljivih podataka o miješanju sklonidbenih vrsta i o prodiranju morfema iz hrvatskih idioma te o dobrom čuvanju dvojninskih oblika u svim kategorijama.

Od rezultata u istraživanju glagola ističemo posve urednu i dosljednu prezentsku paradigmu (s rijetkim prodorima hrvatskoga - *mo* u 1. l. množine), čuvanje i velika čestotnost sva tri aorista s pojavnom premoći sigmatskoga prvoga, razveden participski sustav kojemu je autor posvetio iznimnu pažnju, ne samo tvorbi, nego i uporabi.

Jurčevića posebno zanima proces kroatizacije liturgijskih hrvatskoglagoljskih tekstova: taj proces ni u istom kodeksu ne zahvaća podjednako sve dijelove, niti je istoga intenziteta u svim jezičnim kategorijama, pa je zanimljivo pratiti te razlike i istraživati im uzroke. U izgradnji hrvatskostaroslavenskoga jezika (hrvatske redakcije staroslavenskoga jezika) udio hrvatskih jezičnih elemenata primjetljivo je veći na razini glasova i leksika nego na morfološkom planu. Posebice se to tiče Brozićeva brevijara iz kojega autor donosi brojne primjere leksičkoga inoviranja, tj. zamjenjivanja staroslavenskih leksema hrvatskim (čakavskim). Za taj se brevijar često tvrdi, kao što smo spomenuli, da je zapravo ponovljeno izdanje Baromićeva, ali bilo je i upozorenja (Biserka Grabar, Vesna Badurina Stipčević) da je Brozićev brevijar otišao puno dalje u

pohrvaćivanju jezika. Ta su upozorenja u Jurčevićevoj radnji dobile dobro oprimjerenu potvrdu.

Glagoljicom otisnute knjige na poseban način obilježavaju hrvatsku kulturu pa ih hrvatska filologija nije mogla mimoići, no specijalizirane jezikoslovne radnje vrlo su rijetke. Stoga je ova Jurčevićeva knjiga itekako dobro došla. Pomoći će onima koji će pisati gramatiku hrvatskostaroslavenskoga

jezika, ali i svima koji se zanimaju za jezičnu situaciju u hrvatskom srednjovjekovlju. Autor zaslužuje priznanje i stručna će javnost sa zanimanjem očekivati najavljeni drugi dio u kome ćemo dobiti transliteraciju tekstova, ali i autorova zapažanja o sintaktičkim osobitostima proučavanih tekstova.

Stjepan Damjanović

PRILOG ISTRAŽIVANJU IKAVSKO-EKAVSKIH GOVORA ČEPIČKOGA TIPA

Nada Peršić, GOVOR KRŠANA
(*Graftrade, Rijeka, 2002.*)

Jouletovom misli "Sve lijepe riječi su u jeziku. Treba ih pronaći." započinje otkrivanje *Govora Kršana* (Graftrade, Rijeka, 2002.) Nade Peršić, profesorice hrvatskoga jezika i književnosti u OŠ Vladimira Nazora u Potpićnu te studentice Poslijediplomskoga studija lingvistike s osobitim obzirom na dijalektologiju hrvatskoga jezika u Rijeci.

Rođena Pazinjanka, autorica se odlučila za istraživanje mjesnoga govora Kršana u kojem živi, motivirana spoznajom da taj govor, kao ni ostali govori u literaturi prepoznatoga čepičkog tipa, nije podrobnije analiziran, pa je to ujedno, kao što ističe recenzent i stručni urednik ove knjige Iva Lukežić, i prvi

korak k detaljnijem opisu i razredbi toga tipa ikavsko-ekavskih čakavskih govora.

U impresumu nalazimo i ime Davorke Vadanjel, autorice naslovne stranice kojom je knjiga dodatno oplemenjena te potiče svakoga koji za njom posegne na iščitavanje višestruke simbolike. Knjigu uredjuje i niz preslika: dijela stranice iz *Istarskoga razvoda*, Valvasorove grafike Kršana iz 17. st., stare razglednice iz Kršana s kraja 19. ili početka 20. st. te slike istarskih narodnih instrumenata i rekonstruirane narodne nošnje iz Kršana.

U *Przeglądu słowiańskich gwar Istrii*, objavljenom u Krakówu 1930., Mieczysław Mafecki govor Kršana uz